

Методологія вивчення та дослідження національної економіки

Теорія національної економіки – наука, яка обґрунтовує розвиток економічної системи окремої країни, як єдиного цілого на основі пізнання дії об'єктивних економічних законів і дотримання їх вимог при організації виробництва, розподілу, обміну і споживання національного продукту.

Кожна країна світу свого часу опиняється перед необхідністю формування і оптимізації теорії та методології національної економіки. Особливо гостро постає ця проблема у кризові періоди, коли за незначний проміжок часу відбувається принципово якісний прорив як у координатах економічного мислення, так і в реальному бутті економічних об'єктів та систем. Наприклад, помітний крок уперед зробила теорія макроекономіки в період великої світової економічної кризи 1929–1932 рр. І це невдовзі стало відчутним на практиці: країни, які ефективно використали новітні на той час напрацювання макроекономіки, досягли високих темпів і рівня економічного зростання.

Методологія національної економіки, будучи вкоріненою в теорію загальної макроекономіки, пропонує аналіз концепції побудови національної економічної системи, національно зорієнтованих економічного мислення, макроекономічної політики держави тощо. Якщо теорія загальної макроекономіки обґрунтовує причинно-наслідкові зв'язки економічних і соціальних процесів загалом, то методологія національної економіки розкриває рівень усвідомлення суб'єктами державного і господарського управління дії об'єктивних економічних законів, а також відповідності прийнятих ними рішень цим законам. Глибоке пізнання економічних законів, широкий діапазон економічного мислення – суттєві передумови ефективної господарської діяльності.

Методологія національної економіки – це система принципів, підходів, методів, прийомів вивчення законів і закономірностей формування, розвитку, територіальної організації виробництва та сфери послуг, ринків товарів, послуг і споживання, капітальних вкладень і економічного зростання в окремій країні.

Методологія ринкової економіки будується на таких принципах:

- формування національно свідомих, професійно підготовлених, економічно мислячих фахівців виробництва, сфери послуг та управління всіх рівнів;
- ефективного використання живої праці, засобів виробництва, предметів праці, тобто ефективності всіх видів капіталу;
- раціонального розміщення капітальних вкладень на всій території з метою вирівнювання стану економіки окремих регіонів;
- гуманізації соціальних відносин і захисту малозабезпечених верств населення.

Методологія національної економіки досліджує об'єктивні закономірності функціонування та розвитку виробництва, сфери послуг, відтворюваність одних і невідтворюваність інших виробничих ресурсів, чинники, що зумовлюють спеціалізацію регіонів, тенденції розвитку в минулому і напрями розвитку на перспективу тощо.

Завдання національної економіки випливають із предмета вивчення реального стану елементів продуктивних сил і наслідків їх функціонування.

Теорія національної економіки дає прикладні знання про реальний стан економічного потенціалу країни, механізм функціонування продуктивних сил, товарного виробництва тощо. Вона налаштовує на аналіз причинно-наслідкових зв'язків, узагальнення закономірностей соціально-економічних процесів, вироблення висновків, пропозицій, прогнозів.

У своїх оцінках, прогнозах ця галузь науки виходить з того, що головним завданням для країни має бути створення максимально можливого обсягу національного продукту – джерела національного багатства і добробуту людей, враховуючи, що економічні результати тісно пов'язані з рівнем інтелекту, способом мислення суб'єктів управління і виробництва.

Ринкова економіка кардинально змінює систему організації виробництва й управління. Головним її суб'єктом стає „**продуктивна людина**” (яка не завжди є синонімом „*людини економічної*” А. Сміта), яка володіє капіталом, свободою вибору підприємницької діяльності, здатністю та готовністю до праці. Суб'єкт управління й суб'єкт виробництва співпрацюють з метою створення необхідного національного продукту, який за обсягом і структурою задовольнятиме потреби, сприятиме зростанню добробуту суспільства.

Отже, головним чинником ринкової економіки є економічно, творчо мисляча, економічно і політично вільна продуктивна людина. Це особливо актуально для України, оскільки вона успадкувала неадекватний вимогам об'єктивних економічних законів спосіб мислення суб'єктів державного і господарського управління економікою. Реальним підтвердженням є стан економіки і рівень життя людей на межі XX-XXI ст.

Усе це зумовлює необхідність формувати принципово інший тип мислення, в основі якого мають бути такі засади:

- пріоритет економічної свободи людини, економічної незалежності нації, забезпечених приватною власністю на капітал, національною власністю на природні ресурси і на створений національний продукт;
- усвідомлення значущості державно-політичного суверенітету, який забезпечується створенням і розбудовою національної державності.

До **методів** вивчення національної економіки відносять загальні методи діалектичної філософії (категорії кількість і якість, одиничне й ціле, сутність і явище, зміст і форма, поєднання матеріальних і нематеріальних чинників), індукцію і дедукцію, синтез і аналіз, економіко-математичне моделювання, статистичні розрахунки, принципи історизму, системності, комплексності, кумулятивний метод нагромадження та застосування надбань

різних шкіл та концепцій економічної думки, поєднання формаційного і цивілізаційного підходів.

Метод діалектичного матеріалізму полягає у визнанні первинності матерії, яка знаходиться у стані постійної взаємодії та руху, який мав найбільше поширення в умовах дослідження ринкових процесів, переважання синтезу неокласичної та кейнсіанської парадигм, поступово втрачає свої позиції. Дедалі більше зростає значення та роль **методу діалектичної філософії**, який досліджує еволюцію взаємодії матеріальних і нематеріальних чинників економічного буття, що має місце в умовах розвитку інституціональної концепції економічної думки, поширення ролі інформації, освіти, культури і науки.

Метод наукової абстракції ґрунтується на звільненні аналітичного матеріалу від зайвого, несуттєвого і концентрації уваги на типовому, характерному.

Метод системного аналізу розглядає економічні явища та процеси в сукупності, поєднуючи окремі її елементи у систему. Він полягає у комплексному вивченні структурно-функціональних, причинно-наслідкових, внутрішніх і зовнішніх зв'язків.

Метод аналізу полягає у розчленуванні цілого на складові частини з метою вивчення окремих боків. **Метод синтезу** полягає у об'єднанні окремих складових економічного процесу чи події у єдине ціле, з метою отримання комплексної уяви про досліджуваний об'єкт. Органічне поєднання аналізу і синтезу – об'єктивна умова повноцінного економічного дослідження, виявлення наявних закономірностей, що мають місце у певній ситуації.

Метод логіки застосовує властивості людського розуму у виявленні послідовностей та закономірностей розвитку економічних подій.

Метод економічного моделювання полягає у побудові спрощеного вигляду наявної ситуації та розробці відповідних заходів щодо поліпшення або оптимізації фінансово-господарського стану.

Метод гіпотези полягає у створенні вільних припущень щодо наявного стану чи можливого розвитку економічних подій і процесів. **Метод прогнозування** є подібним до гіпотези, проте є більш вірогідним оскільки є науково обґрунтованим та спирається на аналіз наявних фактів.

Метод аналогії і порівнянь визначає спільні властивості певних елементів дослідження і переносить їх з одного на інше. Цей метод використовує водночас декілька об'єктів аналізу, один з яких до цього моменту вже є відносно дослідженим.

Методи індукції і дедукції визначають принцип руху економічної думки дослідника. Застосовуючи індуктивний метод науковець рухається від одиничного до загального, від передумови до результату, від нижчого до вищого ступеня явища. Дедукція визначає передумови та причини виникнення того чи іншого результату і здійснює рух думки від загального до одиничного.

Статичний та динамічний методи базуються на урахуванні фактору часу в процесі розробки методології. Так, перший метод досліджує чинник у

певний момент часу, не враховуючи його кількісні та якісні зміни протягом певного періоду. Застосування динаміки дозволяє визначити зміни протягом визначеного терміну у події чи процесі, які досліджуються, визначити фактори, що здійснюють на них найвагомійший вплив. Останній метод на сьогодні є більш прогресивним, проте існують випадки, коли на першій стадії дослідження доречно застосовувати статичний аналіз для усвідомлення та визначення економічної ролі певного процесу.

Статистико-математичні методи застосовують широкий інструментарій кількісного аналізу конкретних, фактичних подій. Аналіз якісних змін при цьому здійснювати доволі складно, як і враховувати обсяги подій, які мають нематеріальний вираз в економічному житті.

Значення та переваги **графічного методу** полягають у спрощенні візуального сприйняття економічної теорії, його доречно застосовувати не лише в науковій, а й у навчальній роботі.

Метод комп'ютерної обробки економічної інформації є об'єктивною вимогою сьогодення, він пришвидшує механічні розрахунки, спрощує графічні побудови, використовує усі вже перелічені методи.

Кумулятивний метод нагромадження та застосування надбань різних шкіл та концепцій економічної думки полягає в урахуванні різних положень та аналітичних підходів щодо аналізу певного процесу. Сучасна економічна дійсність не дозволяє ігнорувати досягнення будь-яких економічних шкіл і вимагає системного вивчення історичного досвіду.

Формаційний підхід дослідження людської цивілізації був запропонований *Карлом Марксом* (Німеччина, 1818–1883), і мав матеріалістичний характер, який базувався на взаємодії продуктивних сил і виробничих відносин, які формують *технологічний спосіб виробництва*. У відповідності до нього кожне суспільство проходить 5 суспільно-економічних формацій – первісну, рабовласницьку, феодальну, капіталістичну та комуністичну, на основі пануючого технологічного способу виробництва. Формаційний підхід характеризується такими рисами:

1. Матеріальні передумови кожної наступної формації з'являються та набувають певного рівня розвитку у попередній.

2. Перехід від старої формації до нової здійснюється діалектично (одночасно присутні елементи старої і нової системи).

3. Кожна формація проходить 3 стадії: становлення, зрілість, відмирання.

4. Перехід від старої до нової формації має характер як ево- так і революції. Еволюційний шлях зумовлений розвитком продуктивних сил (за виключенням науково-технічної революції), революційний шлях може мати місце у виробничих відносинах (зміна форм власності, класові суперечності).

5. Існує три типи формацій: первинний – докласовий, вторинний – класовий, третинний – безкласовий.

6. Кожне суспільство характеризується ведучим способом організації виробництва (натуральним, ринковим і неринковим) і формою економічного зв'язку між людиною і засобами виробництва (примусовою і добровільною).

Цивілізаційний підхід у дослідженні людської еволюції запропонував етнограф *Льюїс Генрі Морган* (США, 1818–1881). Так, на його думку, людське суспільство проходить **3 етапи**:

дикунство;

варварство;

цивілізація.

Перші два етапи базуються на привласненні природи, остання пов'язана зі збиральною та суспільно-виробничою технологіями.

Цивілізація – це історично конкретний стан суспільства, який характеризується досягнутим рівнем продуктивних сил, особливим способом організації виробництва і відповідною матеріальною та духовною культурою.

За цією логікою, цивілізація має **три етапи розвитку: доіндустріальна стадія, індустріальна та постіндустріальна.**

Постіндустріальна (інформаційна, нова) економіка формується після становлення стійкої системи товарно-ринкового господарства і характеризується переважанням нематеріального виробництва та **сфери послуг**, його індивідуалізацією, визначенням науки і освіти як головної продуктивної сили.

В основі концепції постіндустріального суспільства лежить **теорія трьох хвиль** – поділ усього суспільного розвитку на три етапи: доіндустріальний, індустріальний та постіндустріальний. У доіндустріальному суспільстві визначальною була (а у ряді країн залишається й досьогодні) сільськогосподарська сфера з церквою та армією, як головними інститутами суспільства; у індустріальному – промисловість з корпорацією та фірмою на чолі; у постіндустріальному – сфера послуг та інформації з вищим навчальним закладом, як головним місцем її виробництва та зосередження.

Переходу до постіндустріального суспільства та постіндустріальної сервісно-інформаційної економіки сприяв цілий ряд факторів:

- **перехід економіки** від такої, де панує виробництво товарів (вторинний сектор господарства), до панування виробництва та надання найрізноманітніших послуг (третинний сектор господарства);

- **зміна соціальної структури** суспільства – класовий поділ поступається місцем професійному;

- **теоретичне знання** займає **центральне місце** у визначенні політики в суспільстві – університети як центри зосередження цього знання стають головними інститутами суспільства;

- **створення нової інтелектуальної технології**, запровадження планування та контролю над технологічними змінами.

Виникнення постіндустріального суспільства пов'язано перш за все з тими змінами, що відбуваються в економіці, професійній системі та соціальній структурі і обумовлені новою роллю науки та техніки – відбувається **докорінна зміна структури виробництва** (панування третинного сектору) та **структури зайнятості** (значна частка зайнятих, яка має

тенденцію до зростання, припадає на третинний сектор сервісно-інформаційної економіки).

Використана література:

1. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Пік”, 2009. – 548 с. : іл.
2. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – [2-ге вид., випр.]. – Кіровоград : „КОД”, 2010. – 548 с. : іл.

Р. В. ЯКОВЕНКО,

к.е.н., доцент